

Тема 3-4. Основні ризики і загрози формуванню системи економічної безпеки підприємництва

План

- 1. Сутність і види підприємницької діяльності**
- 2. Поняття ризику, його основні елементи і риси.**
- 3. Сутність і класифікація загроз економічній безпеці майну і безпеці підприємця**

Сутність підприємництва

Підприємництво - це самостійна ініціатива, систематична на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку .(Господарський кодекс України ст.42)

Уперше в науку термін «підприємництво» увів англійський економіст-банкiр Ричард Кантильйон у XVII столітті. Він визначав підприємця як людину, що за певну ціну купує засоби виробництва, щоб виробити продукцію, продати її з метою одержання прибутку і яка не знає, за якими цінами буде здійснена реалізація. Кантильйон уперше виділив елемент ризику, який завжди присутній у підприємстві.

Найголовніші ознаки підприємництва

1. самостійна, ініціативна, творча, інноваційна діяльність;
2. систематична діяльність;
3. законна діяльність;
4. ризикована діяльність;
5. діяльність яка має на меті отримання прибутку.

Які вигоди суспільству дає підприємницька діяльність?

- Підприємець особисто зацікавлений у своєму ділі, тому він використовує всі свої сили і знання для цього.
- Підприємець може швидше задовольнити потреби суспільства, тому він прагне вгадати нові потреби споживачів.
- Підприємець своєю діяльністю забезпечує більш ефективне використання виробничих ресурсів.

Види підприємницької діяльності

- **Виробниче підприємництво** – це вид бізнесу, коли підприємець, використовуючи знаряддя і предмети праці, робочу силу, виготовляє продукцію, товари, надає послуги для наступного продажу споживачам. Функція виробництва у такому виді підприємництва – головна і визначальна.
- **Торгово-посередницьке підприємництво** – це діяльність з реалізації продукції, надання посередницьких послуг

Види підприємницької діяльності

- **Фінансове підприємництво** - особлива форма комерції предметом купівлі – продажу тут виступають гроші та цінні папери, які продаються в кредит.
- **Страховий бізнес** полягає в тому, що підприємець за певну винагороду гарантує особі чи організації, яка страхується, компенсацію можливої втрати майна, цінностей, життя у випадку непередбаченого лиха.

Принципи підприємницької діяльності

- Підприємницька діяльність здійснюється на основі таких принципів:
- вільний вибір діяльності;
- самостійне формування програми діяльності;
- вільний найм працівників;
- вільне розпорядження прибутком, що залишився після сплати податків;
- самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності;
- використання належної частки валютної виручки на свій розсуд.

Підприємницька діяльність припиняється

1. з власної ініціативи;
2. у разі смерті підприємця;
3. у разі закінчення терміну ліцензії;
4. визнання за рішенням суду підприємства банкрутом

Сутність і види небезпеки

- За величиною можливих наслідків можна виділити такі види небезпеки:
  - Попередження
  - Ризик
  - Загроза

Види небезпеки

- **попередження** – сукупність обставин, не обов’язково загрозового характеру, які потребують реакції на них. За відсутності реакції підприємства попередження переростає в ризик;
- **ризик** – це можливість відхилення результатів конкретних рішень чи дій від запланованих. Ці відхилення можуть бути пов’язані як із додатковими доходами, так і додатковими втратами. Ризик виникає там, де є, як мінімум, два сценарії розвитку подій, відповідно два і більше можливих альтернативних результатів. У ситуації, коли можливий лише один результат, ризику не існує, тому що немає альтернативи;
- **загроза** – це реальна можливість дії навмисного чи ненавмисного характеру, яка порушує режим функціонування підприємства, наносить матеріальну шкоду у формі фінансових втрат, включаючи упущену вигоду. Для підприємця – призводить до втрати здоров’я, майна, рідних і близьких і навіть життя.

Сутність категорії “ризик”

Термін «ризик» походить від *грецьких слів* *ridsikon, ridsa* — «круча», «скеля».

В *італійській мові* *risiko* означає «небезпека», «загроза»; *ricikare* — «лавірувати між скель»,

у *французькій* *risdue*— «загроза», ризикувати» (буквально — «об’їжджати кручу,скелю»)

У відомих словниках Вебстера та Ожегова «ризик» тлумачиться як «небезпека, можливість збитку або втрати» та «можливість небезпеки» або «дія навмання зі сподіванням на щасливий вихід ».

- **ризик** – це можливість відхилення результатів конкретних рішень чи дій від запланованих. Ці відхилення можуть бути пов’язані як із додатковими доходами, так і додатковими втратами. Ризик виникає там, де є, як мінімум, два сценарії розвитку подій, відповідно два і більше можливих альтернативних результатів. У ситуації, коли можливий лише один результат, ризику не існує, тому що немає альтернативи;

Три характерні властивості ризику

1. суперечливість;
2. альтернативність;
3. невизначеність.

Суперечливість як характерна властивість ризику виявляється в різних аспектах.

- З одного боку, як різновид діяльності ризик, зорієнтований на отримання результатів неординарними, новими способами. Тим самим він дозволяє долати консерватизм, відсталість, психологічні бар'єри, забезпечує втілення ініціатив, новаторських ідей, соціальних експериментів, спрямованих на досягнення успіху. Ця властивість ризику має важливі економічні, політичні та етичні наслідки, оскільки прискорює суспільний і технічний прогрес.
- Водночас ризик призводить до авантюризму, до соціально-економічних і моральних втрат.

- **Альтернативність** ризику передбачає необхідність вибору рішення за наявності не менше двох можливих варіантів . За відсутності такого вибору ризикована ситуація неможлива.
- **Невизначеність** зумовлюється тим , що підприємницька діяльність залежить від безлічі зовнішніх (попит і пропозиція на ринку, зміна політичного , валютного курсу) і внутрішніх чинників (витік конфіденційної інформації, непрофесійні дії персоналу, аварії, вихід з ладу обладнання, нещасні випадки на виробництві). Через це однозначно передбачити очікуваний результат в принципі неможливо

Залежність величини ризиків від віку підприємства

- Ризик – це вид небезпеки, на яку необхідно реагувати. Однак ніякі людські здібності не здатні ліквідувати ризик. Існують лише способи полегшення його наслідків. Безпека підприємництва спрямована на усунення чи зменшення ризику економічних збитків.
- Ризик у господарській діяльності підприємства залежить від її віку. **Що довше підприємство існує, то менша ймовірність зазнати невдачі.** У розвинутих країнах приблизно дві третини малих підприємств припиняє свою діяльність через три роки після заснування і лише 40–45% із новостворених фірм функціонує на ринку понад 10 років

Види ризикової поведінки підприємств.

Виділяють два різних види ризикової поведінки підприємств.

- **За першим видом поведінки** підприємства роблять спробу суттєво знизити витрати виробництва шляхом упровадження нових технологій, організаційних новинок і використання можливостей цінової конкуренції.
- **Другий вид ризикової поведінки** підприємств пов'язаний із розробкою і виробництвом нової продукції, освоєнням принципово нових ринків, тобто з інвестиційною діяльністю.

Характеристика ризиків, які виникають на різних етапах життєвого циклу підприємства

Підприємство, як і товар, має свій життєвий шлях: воно створюється, проходить стадію становлення на ринку, стадію зрілості і може занепасти. Кожній стадії притаманні свої ризики.

- **на стадії становлення** переважають ризики формування статутного капіталу, помилкової цінової та збутової політики тощо;
- **на стадії зрілості** – ризики втрати іміджу, зменшення розмірів власного капіталу, невиконання дебіторських зобов'язань покупців, асортиментний ризик;
- **на стадії спадання ділової активності** ризик невиконання зобов'язань за угодами, кадровий, кредитний ризики, ризик неплатоспроможності тощо.

Залежність ризиків від розміру підприємств

- *Малі підприємства володіють, як правило, невеликими фінансовими, матеріальними, трудовими ресурсами. Що менше підприємство, то більше воно вразливе до зовнішніх і внутрішніх факторів ризику:* нестабільне і суперечливе законодавство, непередбачені зміни кон'юнктури внутрішнього і зовнішнього ринку, дії конкурентів, корупція, рекет, природно-кліматичні фактори, помилки при реалізації ризикових рішень тощо.

Існує прямопропорційна залежність між розміром підприємства та ймовірністю її виживання на ринку

Великі підприємства, які володіють великими ресурсами, включаючи інтелектуальний потенціал, більше всього схильні до збереження стійкої рівноваги. Вони захищають свої продукти, перекривають шлях до їх удосконалення і не бажають ризикувати.

Малі підприємства, на відміну від великих, схильні до новаторства і ризику.

Залежність ризиків від часу їх виявлення

Величина ризику залежить від часу його виявлення.

Найменший ризик буде тоді, коли продукцію ще не починали виготовляти.

Виявлення ризику в процесі підготовки, освоєння і виробництва продукції може суттєво вплинути на фінансове становище підприємства.

Найбільший ризик, що призводить до значних фінансових втрат, виникає тоді, коли виготовлена вся партія продукції і її неможливо реалізувати на ринку. Рівень попиту на продукцію підприємства є важливим індикатором його економічної безпеки. Падіння попиту нижче від допустимого рівня може призвести підприємство до банкрутства.

Якщо не реагувати на ризики, то вони неминуче переростуть у реальну небезпеку – загрозу функціонуванню і розвитку суб'єкта господарювання.

Дослідження формування системи економічної безпеки підприємств у сучасній економіці передбачає систематизацію і класифікацію існуючих загроз безпеці підприємства.

Загрози економічній безпеці підприємництва

Класифікація загроз економічній безпеці підприємництва

Об'єктивні та суб'єктивні загрози безпеці підприємництва

- **Об'єктивні** загрози зумовлені стихійними природними явищами (землетрусами, повенями, ураганами).
- **суб'єктивні** – зумовлені діяльністю людини. Суб'єктивні загрози поділяються на ненавмисними і навмисними.
  - **Ненавмисні загрози** виникають унаслідок допущених помилок через низьку кваліфікацію персоналу, порушення посадових інструкцій. Результатом реалізації ненавмисних загроз можуть бути: техногенні катастрофи, травми і смерть людей, пошкодження обладнання, ліній зв'язку, порушення технології виробництва, розголошення секретної інформації.
  - **Навмисні загрози** виникають через свідомі корисливі дії працівників, конкурентів, злодіїв. У результаті реалізації навмисних загроз може відбутися фізичне зруйнування об'єкта, відключення або виведення з ладу систем життєзабезпечення об'єкта, травми і смерть працівників, викрадення матеріальних цінностей, інформації, програм, установлення пристроїв підслуховування .

Внутрішні і зовнішні загрози безпеці підприємництва

- **Внутрішні загрози** породжені діяльністю самого підприємства: відсутність цілей або недостатність обґрунтування стратегії розвитку, падіння репутації, погіршення кваліфікаційного складу персоналу, зменшення ринків збуту тощо.
- **До зовнішніх належать загрози**, які не пов'язані безпосередньо з діяльністю підприємства. До найважливіших зовнішніх загроз, які можуть нанести шкоду фірмі або зробити її подальшу діяльність неможливою, належать:
  - недосконалість чинного законодавства;
  - надзвичайність ситуацій (форс-мажорні обставини);
  - недобросовісна конкуренція;
  - криміналізація економіки;
  - зміна валютного курсу;
  - поява нових інтернет – технологій.

За змістом загрози майну і безпеці підприємця пропонується поділяти на:

- **економічні**, зумовені зниженням економічної ефективності використовуваних ресурсів і можуть проявлятися у формі коливання попиту на продукцію підприємства, підвищення ринкової вартості ресурсів виробництва, змін податкової політики і т.д.;
- **соціально-психологічні** обумовлені погіршенням психологічного клімату в колективі та зниженням соціального забезпечення працівників внаслідок зміни керівництва чи власників підприємства, економічного спаду в країні, зміни ринкової кон'юнктури в окремій галузі;
- **фізичні** проявляються у формі нанесення шкоди майну, або життю та здоров'ю працівників підприємства;
- **технологічні** обумовлені поломкою обладнання або порушенням технологічних процесів виготовлення продукції і можуть проявлятися у формі різноманітних техногенних аварій;

Загрози майну і безпеці підприємця пропонується поділяти на:

- **екологічні**, передбачають погіршення стану навколишнього середовища внаслідок стихійних та техногенних аварій;
- **правові**, які можуть проявлятися у зміні форми власності, організаційно-правової форми господарювання, суті договірних взаємовідносин в результаті непрофесіоналізму та помилок юридичної служби підприємства;
- **адміністративні**, які обумовлені діями керівництва організації чи посадових осіб державних органів, що спричиняють шкоду інтересам підприємства;
- **інформаційні**, які проявляються у формі витоку конфіденційної інформації, розголошення науково-технічних секретів, ноу-хау, що завдає шкоди господарській діяльності підприємства; та інші.

За об'єктами впливу можна виділити загрози:

- **матеріальним активам**, які можуть бути зумовлені діями чи бездіяльністю певних суб'єктів, що спричинює втрату, псування чи зниження ринкової вартості виробничих фондів підприємства;
- **персоналу фірми**, які можуть проявлятися у різноманітних фізичних чи психологічних негативних впливах щодо керівників, провідних спеціалістів чи робітників підприємства;
- **фінансовим активам**, які можуть бути зумовлені неплатоспроможністю покупців, ненадійністю постачальників, фінансово-кредитних установ, що спричинює втрату фінансових ресурсів, зменшення власного капіталу, погіршення структури активів, зменшення фінансової стійкості та ліквідності підприємства;
- **інтелектуальним ресурсам** (нематеріальним активам), які зумовлені незаконним доступом та розголошенням науково-технічних розробок, ноу-хау, винаходів, конфіденційної інформації підприємства.

За імовірністю настання загроз та ступенем подолання наслідків

- *За ймовірністю реалізації можна виділити **загрози**:*

- реальні, активізація яких є неминучою;
- потенційні, виникнення яких є можливим за певних суб'єктивних чи об'єктивних умов.

За ступенем подолання наслідків впливу на діяльність підприємства можна виокремити:

- відновлювальні, які передбачають можливість усунення негативних наслідків впливу дії загроз;
- непоправні, результати впливу яких неможливо повністю ліквідувати чи усунути.

За масштабом дії загрози поділяють на:

- **глобальні (системні)**, які впливають відразу на усі структурні підрозділи та напрямки діяльності підприємства та результати дії яких можуть завдати суттєвих збитків фірмі;
- **локальні (елементні)**, які впливають лише на діяльність окремих підрозділів чи сфер бізнесу та зумовлюють незначні втрати підприємства.

За часом дії розрізняють загрози:

- **довготривалі**, вплив яких простежується впродовж 5-10 років і більше;
- **середньотривалі**, дія яких відчутна протягом 1-5 років;
- **короткотривалі**, вплив яких обмежується впродовж 1 року.

За способами та формами прояву загрози можуть реалізовуватись у вигляді пограбування, нападу, дезінформації, вбивства, аварії, шахрайства, крадіжки, знищення чи псування майна, шантажу тощо.

*Залежно від функціональної спрямованості (сферою впливу) **загрози** корпоративній безпеці підприємства, доречно виокремити у шість груп:*

- - **загрози** фінансово-економічній складовій корпоративної безпеки підприємства, які спроможні погіршити структуру активів, знизити фінансову стійкість, платоспроможність та економічну ефективність використання залучених ресурсів;
  - **загрози** інтелектуально-кадровій складовій, які можуть погіршити структуру персоналу, його кваліфікаційний та професійний рівень, соціально-психологічний клімат в колективі;
-

- **загрози** інституційно-правовій складовій, що призводять до змін організаційно-правової форми господарювання, порушення договірних відносин та майнових втрат, в результаті прорахунків у роботі юридичної служби підприємства;
- **загрози** інформаційній складовій корпоративної безпеки підприємства, які зумовлюють матеріальні втрати, внаслідок витоку та розголошення комерційної інформації;
  - **загрози** техніко-технологічній складовій, які спроможні погіршити структуру чи знизити технічний рівень техніко-технологічної бази підприємства;
  - **загрози** силовій складовій корпоративної безпеки підприємства, які зумовлюють втрати, псування, знищення майна підприємства, порушення пропускного та внутрішньо-об'єктного режимів, виникнення фізичної чи моральної небезпеки керівництву чи працівникам підприємства.

Перелік питань для самоконтролю

1. Розкрийте сутність та ознаки підприємництва
2. Охарактеризуйте види підприємницької діяльності
3. На яких принципах здійснюється підприємницька діяльність в Україні?
4. Поясніть відмінність між видами небезпеки “попередженням”, “ризиком”, і “загрозою”?
5. Якими властивостями характеризується ризик ?
6. Які вигоди суспільству дає підприємницька діяльність?
7. Як вік підприємства впливає на величину ризиків?
8. З'ясуйте ризики, які виникають на різних етапах життєвого циклу підприємства
9. Як розмір підприємства впливає на величину ризиків ?
10. Які внутрішні загрози впливають на безпеку підприємницької діяльності
11. Які зовнішні загрози впливають на безпеку підприємницької діяльності

Теми рефератів

1. Законодавчі основи розвитку економічної безпеки підприємництва
2. Вплив маркетингової діяльності підприємства на безпеку підприємницької діяльності
3. Зовнішні і внутрішні загрози підприємницької діяльності в Україні

Питання до семінарського заняття

1. Сутність і види підприємницької діяльності
2. Поняття ризику, його основні елементи і риси.
3. Сутність і класифікація загроз економічній безпеці майну і безпеці підприємця